

Світлана Богдан, Тетяна Тарасюк

Луцьк, Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЖАНР ПОСЛАННЯ У ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛЬОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

The Genre of Epistle in the Functional Stylistic System of the Ukrainian Language

ABSTRACT: The article highlights the actualization specificity of the notion of *epistle* in lexicographical and academic sources. The study reveals the semantic structure peculiar features of this notion. The focus of attention consists of two main issues: the history of the origin of the genre in the Ukrainian tradition and the functional-style differentiation of the epistle as a literary genre. The literary studies approach to determining the genre status of an epistle is limited to its interpretation as a genre of artistic and journalistic styles. An analysis of the texts under study reveals the epistle's dominant typological features and the peculiarities of their explication within official and artistic styles. There is convincing evidence that religious epistles have one of the most ancient manifestations in the functional-stylistic system of the Ukrainian language and that they arose both within the specific Ukrainian linguistic context and in the form of the translated texts of the Holy Scripture. The findings of the study give reasons to determine the epistle as a historically established speech genre, which has a functional-style specificity and stereotypical compositional content organization. The typology of the epistle genre features is most clearly represented at the level of the textual and structural-stylistic organization.

KEYWORDS: epistles, religious epistle, text, functional style system, religious style.

Жанр послання, незважаючи на давню традицію в українській стилістичній системі, досі не має чіткого й однозначного тлумачення його термінологічного статусу. Неоднотайність у визначенні терміна послання зумовлена передусім різними підходами до вивчення не лише зазначеного жанру, а й загалом трактуванням поняття жанру вченими різних галузей знань, зокрема літературознавцями

та лінгвістами. За визначеннями М.М. Бахтіна, «кожне окреме висловлювання, звичайно, індивідуальне, але кожна сфера використання мови формує свої відносно стійкі типи таких висловлювань, які ми й називаємо мовленнєвими жанрами»¹ (переклад наш. – С. Б., Т. Т.). На думку М.М. Кожини, літературознавці здебільшого розглядають літературний жанр як рід або тип літературних творів, що вирізняються єдністю компонентів змістової форми, а також стійкістю, типовістю цього утворення, його нормативністю за можливої індивідуальної варіантності². Мовознавці ж найчастіше співвідносять послання з мовленнєвим жанром, тобто відносно сталим тематичним, композиційним та стилістичним типом висловлення³, який аналізують із позиції теорії висловлення як одиниці мовленнєвого спілкування й діяльності. Зауважмо, що поняття мовленнєвого жанру прийнято вважати в лінгвостилістиці родовим щодо поняття літературного жанру⁴.

Різне тлумачення терміна послання подано й у всіх основних лексикографічних джерелах із літературознавства та мовознавства. Зокрема, автори „Літературознавчого словника-довідника” вважають послання „віршовим твором та різновидом епістолярної літератури”⁵, а відповідно епістолярною літературою – „різножанрові твори художньої літератури, в яких використовується форма листа чи послання, узалежнена законами художньої умовності”⁶. Отже, в літературознавчих дослідженнях послання визначено найчастіше як жанровий різновид лірики. Послання, як стверджують інші дослідники, може бути й жанром публіцистичного стилю⁷ (щоправда, такі міркування ґрунтуються лише на аналізі текстів зарубіжної літератури, а не на українських зразках).

Літературознавча енциклопедія обмежується тлумаченням послання як „жанру дидактичної ораторсько-повчальної прози доби середньовіччя”⁸, тобто звужує історичні межі функціонування цього типу текстів.

Усталена також думка в науково-освітньому дискурсі про те, що послання може поєднувати ознаки текстів різних стилів, зокрема П.В. Білоус акцентує

¹ М. Бахтин. *Проблема речевих жанров*, [в:] М.М. Бахтин. *Собрание сочинений в 7 т.*, т. 5, Москва: Русские словари 1996, с. 159.

² М. Кожина, *Стиль и жанр: их вариативность, историческая изменчивость и соотношение*, „Stylistyka” 1996, вип. VIII, с. 14-15.

³ *Ibidem*, s. 17.

⁴ *Стилистический энциклопедический словарь русского языка*, под ред. М.Н. Кожинной, Москва: Флинта: Наука, 2006, с. 56; М. Кожина, *Стиль и жанр: их вариативность...*, с. 16.

⁵ *Літературознавчий словник-довідник*, за ред. Р.Т. Гром’яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка, Київ: ВЦ „Академія” 2007, с. 548.

⁶ *Ibidem*, s. 235.

⁷ В. Кузьменко, *Словник літературознавчих термінів*, Київ: Український письменник 1997, с. 189; *Енциклопедія українознавства*, гол. ред. В. Кубійович, т. 6, Львів 1996, с. 2274; О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв., *Теорія літератури*, Київ: Либідь 2008, с. 296.

⁸ *Літературознавча енциклопедія*, авт.-уклад. Ю. Ковалів, т. 2, Київ: ВЦ „Академія” 2007, с. 251.

увагу на контамінації „літературних” та „публіцистичних” ознак послання, стверджуючи, що „як твір літературний послання лише назвою-визначенням та подекуди формою нагадує епістолу, але за змістом та художніми особливостями тяжіє до публіцистики, яка реагує на певні проблеми суспільно-релігійного буття”⁹.

У російському літературознавстві, як і в українському, традиційно побутують два значення терміна послання: „1) літературний жанр: віршований лист; 2) прозовий публіцистичний і дидактичний твір у формі відкритих листів, які мають важливий (зазвичай релігійний) зміст”¹⁰, „літературна форма, яка майже вийшла з ужитку: лист у віршах”¹¹ (переклад наш. – С. Б., Т. Т.).

Як бачимо, вчені, подаючи визначення послання, одностайні у твердженні, що це твір, написаний у формі звернення до реального або умовного адресата (адресатом може бути окрема особа або чітко окреслена група осіб), тобто виокремлюють насамперед спільність комунікативної структури цього типу текстів. Названими ознаками послання, на їх переконання, споріднене з листом.

Щодо змісту текстів досліджуваного жанру, різні автори зазначають зазвичай довільність та тематичну різноманітність як у віршових, так і в публіцистичних посланнях. За традицією античної літератури, звідки походить цей жанр, послання писали переважно на морально-філософські та дидактичні теми, хоча траплялися також послання панегіричні, оповідні, гумористичні, сатиричні, любовні тощо¹².

Отже, літературознавчий підхід до визначення жанрового статусу послання обмежений кваліфікацією його як жанру художнього та публіцистичного стилів.

Звуження розгляду послання тільки в цих двох функціональних сферах має, на наше переконання, екстралінгвальні чинники та особливі умови щодо недавнього невизначеного статусу релігійного стилю в стильовій системі української мови та його факультативне вивчення. Активізація таких студій розпочалася з 90-их років ХХ століття¹³. Поза увагою дослідників, як відомо, тривалий час залишалися релігійні твори церковних ієрархів, які послідовно вдавалися до форми послання у зверненнях до духовенства та вірних. Згадка про них є лише

⁹ П. Білоус, *Історія української літератури XI-XVIII ст.*, Київ: ВЦ „Академія” 2009, с. 118.

¹⁰ *Краткая литературная энциклопедия*, главн. ред. А.А. Сурков, т. 5, Москва: Советская энциклопедия, 1968, с. 905.

¹¹ *Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона*, [в:] <http://www.vohi.net/brokgauz/index.html>, (5.01.2011).

¹² *Літературознавча енциклопедія...*, с. 251.

¹³ В. Німчук, *Українська мова – священна мова*, „Людина і світ” 1992, № 11/12; 1993, № 1, 4/5, 6/7, 8/9; Н. Дзюбишина-Мельник, *Ще один стиль української літературної мови*, „Культура слова” 1994, Вип. 45, с. 14-20; Н. Дзюбишина-Мельник, *Стильово-стилістичні орієнтації сучасного конфесійного стилю*, „Єдиними вустами: Вісник Інституту богословської термінології” 1998, № 2, с. 6-15; О. Мирончук, *Виокремлення підстилів та жанрів у конфесійному стилі української мови*, „Культура слова” 2010, № 72, с. 151-157; М. Скаб, *Основні напрями дослідження взаємодії української мови і сфери сакрального: здобутки та перспективи*, „Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов’янська філологія” 2010, вип. 506-508, с. 3-10.

в діаспорних працях кінця ХХ ст.¹⁴ та в енциклопедичних словниках ХХІ ст.¹⁵ Із цілком зрозумілих причин інформація про релігійні послання відсутня в усіх лексикографічних та енциклопедичних джерелах, виданих у радянську епоху. У *Літературознавчій енциклопедії* наведені й деякі зразки релігійних послань давньої української літератури. Однак сучасні традиції побутування релігійних послань та їх диференційні ознаки загалом не згадані в словниках, а отже, позбавлені будь-якого наукового опису.

У мовознавчій літературі *послання* має також різномірні визначення. Наприклад, у *Словнику української мови* зафіксовано три основні тлумачення: „1. Дія за значенням послати. 2. Письмове звертання до кого-небудь; лист. 3. Літературний твір, що має форму такого звертання”¹⁶, а в *Словнику стилістичних термінів* – лише одне: „твір у формі листа або звернення”¹⁷. А отже, лінгвісти здебільшого кваліфікують послання лише як елемент художнього стилю, чітко не окреслюючи його статус в системі інших функційних стилів. Хоча посланням у сучасній науковій парадигмі все частіше називають не лише літературний твір, а й будь-який текст, написаний як звернення до адресата у формі листа, тобто частотним стає використання цієї лексеми у другому значенні, зафіксованому у *Словнику української мови*.

В останнє десятиліття спостережено продуктивне використання зазначеної лексеми і в сучасному розмовному (здебільшого писемному) мовленні. Зокрема на сторінках інтернет-сайтів фіксуємо вживання лексеми *послання* в іронічно-саркастичних заголовках статей на політичні теми, як-от: *Послання іноземного гостя*¹⁸, *Послання помаранчевим лохам?*¹⁹, *Послання з далеку*²⁰. Посланнями називають також статті морально-етичного змісту, які адресовані визначеній групі осіб, наприклад: *Послання сучасникам і грядущим поколінням*²¹, *Послання Політичної Армії України курцям і п'яницям!*²², *Хто придумав правила для студентів? Послання песимістам*²³. У формі *послання* написаний сучасний політичний

¹⁴ *Енциклопедія українознавства...*, с. 2274.

¹⁵ *Літературознавча енциклопедія...*, с. 251.

¹⁶ *Словник української мови*, ред. І.К. Білодід, т. 7, Київ: Наукова думка 1976, с. 338.

¹⁷ *Словник стилістичних термінів*, [в:] Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько, *Стилістика української мови*, Київ: Вища школа 2005, с. 447.

¹⁸ П. Махнюк, *Послання іноземного гостя*, [в:] http://kyiv-vestnik.com.ua/public_s659.html, (19.11.2010).

¹⁹ *Послання помаранчевим лохам?* [в:] http://www.ua-today.com/modules/myarticles/article_storyid_4918.html, (5.01.2011).

²⁰ О. Петренко, *Послання з далеку*, [в:] <http://blog.nso.org.ua/blog/209/>, (9.11.2010).

²¹ *Послання сучасникам і грядущим поколінням*, [в:] <http://www.blag.org.ua/2dokument/prohanov.html>, (12.04.2019).

²² *Послання Політичної Армії України курцям і п'яницям!*, [в:] <http://www.brama.com/survey/messages/15338.html>, (5.01.2011).

²³ *Хто придумав правила для студентів? Послання песимістам*, [в:] <http://gazeta.univ.kiev.ua/?act=viewid=1480>, (5.01.2011).

памфлет *Послання Тараса Бульби, славнозвісного героя однойменної повісті М.В. Гоголя до своїх нащадків, яким випала доля жити в незалежній Україні*²⁴, що містить пропозиції щодо покращення життя в політичній та економічній сферах. Однак спільність таких текстів із власне посланням виявляється лише на рівні формальних ознак, а тому їх можна вважати одним із засобів текстової стилізації, а не розширенням функційних меж використання цього жанру.

Українцям, подібно до інших етносів, як відомо, притаманна традиція замуровувати капсули з листом для нащадків у фундамент майбутньої будівлі. Такого „особливого” листа прийнято називати також посланням. Подібне послання залишено зокрема у фундаменті Національного спортивного комплексу „Олімпійський” у Києві²⁵.

Іноді функційний статус послання визначають за змістовими параметрами, виокремлюючи послання політичні та релігійні²⁶. У сучасних мовознавчих працях спорадично фіксовані твердження про те, що релігійне послання має структурно-стильові ознаки, властиві більшою мірою офіційно-діловому стилю. Наприклад, І.Ю. Ярмутьська розглядає „духовне послання” як документ Церкви, оскільки воно „має властивості документа (атрибутивність, структурність, функціональність), ознаки документа (наявність змісту, завершеність повідомлення, стала форма, призначення для використання в соціальній комунікації) і виконує функції документа”²⁷. Щоправда, таку думку навряд чи можна прийняти беззастережно, оскільки релігійні послання за диференційними рисами, насамперед за дидактично-моральним змістом та актуалізацією емоційно-експресивних елементів значно більше тяжіють до текстів релігійних, аніж офіційно-ділових.

Жанром офіційно-ділового стилю можна вважати найочевидніше тексти сучасних послань президента, тобто „звернень глави держави Україна до народу або до Парламенту, в яких викладена позиція Президента з основних напрямів внутрішньої та зовнішньої політики, або інформація про важливі рішення, прийняті ним відповідно до його конституційних повноважень”²⁸. Вони мають регулярний часовий вияв, тому їх узвичаєно називають щорічними. Як стверджує А.С. Гальчинський, пишучи про послання Президента, „послання –

²⁴ Україно, схаменись! *Послання Тараса Бульби, славнозвісного героя однойменної повісті М.В. Гоголя до своїх нащадків, яким випала доля жити в незалежній Україні*, [в:] http://durdom.in.ua/uk/main/article/article_id/606.phtml, (5.01.2011).

²⁵ *День відкритих дверей на НСК "Олімпійський"*, [в:] <http://dmsu.gov.ua/index/ua/material/2739>, (14.03.2019).

²⁶ Н. Grzmił-Tylutki, *Terminologia a dyskurs. Na przykładzie orędzia, gatunku dyskursu religijnego*, „Roczniki Humanistyczne” 2011, t. LIX, z. 8, s. 53-64.

²⁷ І. Ярмутьская, *Духовное послание в документоведческом и стилистическом освещении*, автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Волгоград 2006, с. 6.

²⁸ О.В. Батанов, *Послання Президента*, [в:] *Юридична енциклопедія*, т. 4, Київ: Українська енциклопедія 2002, с. 686.

це конституційний документ, атрибут президентської влади, в якому офіційно оприлюднюється позиція глави держави з найактуальніших питань суспільного розвитку²⁹. Названі документи виконують не лише інформаційну, а й нормативну функцію, оскільки на їхній основі уряд та органи місцевої влади опрацьовують заходи з реалізації його основних положень, нормативні документи, зокрема законодавчі акти. Такі послання містять „концентрований виклад наукової аналітики, яка поєднує в собі не лише унікальний фактологічний матеріал, а й надзвичайно широку статистичну базу”³⁰. Тематика президентських послань чітко регламентована з огляду на те, що віддзеркалює найгостріші проблеми державної політики, до розв’язання яких президент привертає увагу влади та суспільства.

Зразком цього ж функційного різновиду послання можна вважати тексти, що є реакцією-відповіддю різних соціальних угруповань на оприлюднені послання президентів, як-от, Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України з участю широкого кола бізнес-асоціацій та суб’єктів підприємництва: *Послання від бізнесу до державної влади України* на президентське Послання 2005 року³¹.

Жанром *послання* послуговуються також представники вищих державних інституцій у дипломатичних відносинах на міждержавному рівні. Поряд із листом, нотою цей жанр належить до однієї з форм дипломатичного листування між главами держав, урядів, міністрів закордонних справ із найважливіших питань міжнародного життя та світової політики. Посланням у дипломатії також прийнято називати вітальні телеграми з нагоди національних свят³².

Словникові статті щодо послання як релігійного тексту відсутні здебільшого й у релігієзнавчих лексикографічних джерелах, водночас інші жанри релігійної літератури в них актуалізовано, наприклад: молитва³³, проповідь³⁴. В.М. Шевченко, авторка *Словника-довідника з релігієзнавства*, хоч і подає інформацію про послання, однак обмежується лише словниковою статтею ‘послання (-ань) апостола Павла’ – „14 рел. філос. творів епістолярного жанру, які увійшли до Нового Завіту”³⁵.

На позначення досліджуваного жанру в польській мові є ряд лексем, які різняться семантичними відтінками та стилістичним використанням.

²⁹ А. Гальчинський, *Послання Президента України до Верховної Ради – проблеми та акценти*, [в:] <http://www.day.kiev.ua/290619?idsource=28524mainlang=ukr>, (28.05.2010).

³⁰ Ibidem.

³¹ *Послання від бізнесу до державної влади України*. 18 травня 2006 року, [в:] <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modloadname=Newsfile=articlesid=5683mode=threadorder=0thold=0>, (дата доступу: 5.01.2011).

³² О. Мацько, *Мовні формули у дипломатичних текстах сучасної української мови (функціонально-стилістичний аналіз)*, автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, Київ 2001, с. 18.

³³ В. Шевченко, *Словник-довідник з релігієзнавства*, Київ: Наукова думка 2004, с. 234.

³⁴ Ibidem, s. 289.

³⁵ Ibidem, s. 279.

В *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* за ред. Stanisława Dubisza орґдзіє подане з ремаркою *podn.* „uroczyste oznajmienie, oświadczenie osoby wysoko postawionej, np. Głowy Kościoła, głowy państwa, skierowane do ogółu w sprawach wielkiej wagi; odzew, apel”³⁶ і наведені приклади „Orґдзіє преzydenta до обувателі з okazji świąta narodowego. Orґдзіє noworoczne, inauguracyjne”. З аналогічною ремаркою *podn.* подано також лексему *przesłanie*, яку визначено як „wypowiedź, pismo mające uroczysty charakter, skierowane do ogółu przez wybitną osobistość z jakiejś szczególnej okazji” із ілюстрацією „Odczytać przesłanie papieża”³⁷. Як бачимо, лексеми різняться лише ілюстративним матеріалом, що дозволяє, ймовірно, стверджувати про розрізнене використання обох цих лексем у прилюдній комунікації високих осіб світського й релігійного статусу. Однак у тлумаченні поняття *o r ę d z i e* маємо зауваження, що конкретизує потенційних адресатів таких текстів: „np. Głowy Kościoła, głowy państwa”. Одним із можливих значень лексеми *przesłanie* є співвіднесеність жанру послання із художнім стилем: „*lit.* Zakończenie utworu poetyckiego będące dedykacją lub bezpośrednim zwrotem do określonej osoby”³⁸. Із ремаркою *polit.* і значенням „pismo mające uroczysty charakter, skierowane przez wybitną osobistość do kogoś, do innej osobistości z jakiejś szczególnej okazji” у названому джерелі фіксована лексема *posłanie* та ілюстрацією „надіслати послання до парламенту”³⁹. Водночас у польському мовознавстві актуалізований також термін листи пастерські⁴⁰. А отже, можливими функційними сферами послання визначено і релігійний стиль, і художній, і офіційно-діловий.

Як бачимо, жанр послання, незважаючи на вказані розбіжності у тлумаченні самого терміна в різних лексикографічних та власне наукових дослідженнях, репрезентований різними функціональними стилями, а саме: як письмове звертання до кого-небудь, реалізоване найчастіше в офіційно-діловому, розмовно-побутовому та релігійному стилях, а як літературний твір у формі такого звертання активно вживане в художньому стилі. А тому жанр послання можна вважати міжстильовим явищем (так само як жанр листа). Водночас послання, виявляючи різноманітність функціонального статусу, зберігає свої диференційні ознаки на рівні текстової реалізації. Воно відзначається типологічною композиційно-змістовою, структурно-семантичною та комунікативною організацією.

Отже, правомірно визначати послання як історично усталений жанр мовлення, який має функціонально-стильову специфіку та стереотипну композиційно-змістову організацію.

³⁶ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, pod red. S. Dubisza, t. 2, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003, s. 1292.

³⁷ *Uniwersalny słownik języka polskiego...*, t. 3, s. 731.

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ *Ibidem*, s. 412.

⁴⁰ K. Skowronek, *Między sacrum a profanum: studium językoznawcze listów pasterskich konferencji episkopatu polski (1945-2005)*, Kraków: Wyd. Lewis 2006.

Виникнення й формування цього жанру в українській мові традиційно співвідносять із давньою українською літературою. У літературній традиції Київської Русі він з'явився під впливом візантійських літературно-публіцистичних творів і побутував переважно в релігійній сфері. Тодішня українська еліта, здебільшого релігійні діячі та князівська верхівка, приймаючи чуже віросповідання, змушена була переймати і чужі словесно-художні форми, які його представляли. Крім власне релігійних функцій, література того часу виконувала й загальнодержавні (зміцнення ранньофеодальної держави, об'єднання земель, вироблення політичної та ідеологічної держави) та естетичні⁴¹. Форма епістоли, яка передбачає писемний діалог адресанта з різними типами адресатів, стала однією з найоптимальніших. Власне тому послання у Київській Русі було не стільки жанром художньої літератури, скільки засобом спілкування у колах духовенства та князівської верхівки на актуальні теми.

Зауважмо, що жанр послання в літературі Київської Русі мав формально різножанровий термінологічний вияв, зокрема в заголовках таких текстів найчастіше фіксуємо лексеми *лист, послання, слово*, наприклад: *Слово святого Феодосія ігумена Печерського монастиря про віру християнську і латинську*. Спорадично вжито також лексему *повість*, наприклад: *Повість Кирила Многогрішного монаха до Василя, ігумена Печерського, про білоризьця чоловіка, про монашество, і про душу і про покаяння*. Іноді той самий твір у різних списках мав різне жанрове визначення, порівняймо: *Послання до брата стовпника* і *Слово до брата стовпника* Іларіона.

Деякі комуніканти використовували в писемних діалогах різні назви, хоча жанрово вони були однотипними. Скажімо, діалоги ігумена Києво-Печерського монастиря Феодосія із князем Ізяславом Ярославичем в назвах містять опорні лексеми *запитання, послання, слово*, наприклад: *Запитання князя Ізяслава, сина Ярослава, внука Володимира до ігумена Печерського монастиря Феодосія, Послание преподобного Феодосия Печерского к великому князю Изяславу о заклятии животных в день недельный и о посте в среду и пяток, Слово святого Феодосия ігумена Печерського монастиря про віру християнську і латинську*.

Тематично тексти послань Київської Русі не були однорідними. Частотними можна вважати ті, що стосувалися власне релігійних проблем і моральних засад тогочасного суспільства. Реєстр комунікантів таких послань здебільшого представлений такими групами: 1) духовенство – духовенство (*Послання, написане Климентом митрополитом руським, Фомі, просвітеру, витлумачене Афанасієм монахом, Повість Кирила Многогрішного монаха до Василя, ігумена Печерського, про білоризьця чоловіка, про монашество, і про душу, і про покаяння, Послання одного старця до Богоблаженного Василя архимандрита, про схиму*); 2) духовенство – світські особи (*Послання князю Володимирі Мономаху про піст та стриманість почуттів, Послання Никифора митрополита Київського до Володимира князя всієї Русі, сина Всеволода, сина Ярослава, Послання про віру латинську*

⁴¹ П. Білоус, *Історія української літератури XI-XVIII ст.*, Київ: ВЦ „Академія” 2009, с. 63.

до великого князя Ярослава Святополчича); 3) світські особи – світські особи (Послання двоюрідному братові князю Олегу Святославичу).

Як бачимо, послання часів Київської Русі – це передусім засіб як офіційного, так і приватного спілкування духовенства та князівської верхівки.

У середні віки жанр послання в українській літературі функціонував не лише самостійно, але і як складник інших літературних творів. Скажімо, листування між володимиро-суздальським єпископом Симоном та печерським іноком Полікарпом увійшло до пам'ятки української агіографії – Києво-Печерського патерика (зокрема *Послання смиренного єпископа Володимирського й Суздальського Симона до Полікарпа, ченця Печерського та Друге послання Печерському архимандритові Акиндину про святих і блаженних ченців Печерських, братію нашу, написане Полікарпом, ченцем, того ж Печерського монастиря*).

Література пізнього середньовіччя представлена також посланнями, що є вторинними текстами, наприклад, збереглося кілька послань митрополита Петра. Первинно такі твори мали форму проповідей, які митрополит виголошував у своїй митрополії. На їх основі згодом були написані послання-повчання, що змістово стосувалися монастирського побуту, правил повсякденного життя священників тощо. Такі тексти належать не до приватних епістол, а є посланнями, адресованими широкому загалу читачів, тобто потенційного узагальненого адресата.

Значного поширення не лише в українській, а й у багатьох інших слов'янських християнських літературах набув апокриф *Епістоля небесна*, який структурно-стилістично подібний до типового послання. Назва апокрифа багатоваріантна: *Епістоля о неділі, Лист небесний, Лист ерусалимський* та ін.⁴².

Збережена також епістолярна спадщина митрополита Київського і всієї Русі Кипріяна складається з трьох послань до ігуменів Сергія Радонезького і Феодора Симонівського та послання до князя Дмитра Донського *Від іншого послання про винних*. За змістом ці твори тяжіють швидше до гостро викривальних творів публіцистичного стилю, аніж до приватного листування.

Жанром послання послуговувався і митрополит Фотій. Тематика його творів – роз'яснення основних догм християнського віровчення (*Послання митрополита Фотія Псковського*) та облудності тогочасної релігійної течії стригольників (*Послання в Псков проти стригольників*).

Як бачимо, література XIII-XIV ст. представлена тематично різнорідними посланнями, що функційно тяжіють до різностильового вияву.

У період боротьби за унію жанром послання послуговувалися релігійні та світські діячі, спілкуючись із вищим релігійним духовенством Риму. Для прикладу варто назвати послання *Посольство до папи Римського Сикста IV від духівництва, і від князів, і від панів руських*⁴³.

⁴² Ю. Пелешенко, „Епістоля небесна” в українській словесності, [в:] *Європейське Відродження та українська література XIV-XVIII ст.*, Київ 1993, с. 160.

⁴³ Б.С. Криса, *Літописання. Оригінальна і перекладна література XV ст. Латиномовні автори*, [в:] <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult228.htm> (29.07.2009).

Українська полемічна література багата на так звані „оперативні жанри” – звернення і послання, відкриті листи, описи, діалоги, памфлети тощо⁴⁴, які були відгуками на злободенні теми дня і призначалися для того, щоб протестувати і боротися, захищатися і викривати, давати відсіч супротивникам і згуртовувати однодумців.

Як зазначав І.Я. Франко, „літературна форма послання, або листа ... (скорочення наші. – С. Б., Т. Т.) у нас на Русі прийнялася з Заходу, хоч принесли її до нас – чудно трохи – репрезентанти східної церкви, патріархи Єремія і Мелетій Пігас. ... форма послання йшла до нас і через протестантів польських вроді Кровіцького, Оріховського і др.”⁴⁵.

Найвидатнішими в українській полемічній літературі кінця XVI – початку XVII ст. слушно вважають твори Івана Вишенського, представлені переважно жанром послання. Іван Франко зауважував, що „... жива натура нашого автора так і перла його до форми листа, т. є. до того, щоб промовляти лице в лице до свого суперника чи прихильника, переконувати ... моральним і психологічним впливом особи на особу, живого слова, тону, колориту бесіди. ... Форма послання ... відповідала найліпше його натурі, і відтепер аж до кінця своєї літературної діяльності він держиться її незмінно”⁴⁶. Єдиний жанровий різновид – послання – в Івана Вишенського варіюється залежно від мотивації та умов написання й характеру адресата.

Отже, послання в давній українській літературі – це здебільшого відкритий лист, написаний до потенційного або конкретного адресата, хоча почасти міг набувати узагальненого характеру й адресуватися широкому загалу читачів / слухачів. Такі послання були присвячені обговоренню богословських, релігійно-моральних та полемічних питань⁴⁷.

Крім прозових послань, українська літературна традиція багата й на поетичні послання, адже вони один із поширених жанрів української поезії першої половини XIX ст., яким активно послуговувалися П.П. Гулак-Артемівський і Т.Г. Шевченко. Саме твори П.П. Гулака-Артемівського Н.П. Чамата справедливо вважає перехідним етапом від форми класицистичного дидактичного до дружнього послання, яке набуло поширення і в українській поезії⁴⁸. Його перше послання *Справжня добрість (Писулька до Грицька Пронози)*, на переконання дослідниці, успадкувало від класицистичних зразків „високий” зміст, єдність теми, дидактично-моралізаторський пафос, набувши при цьому нових рис

⁴⁴ Д. Наливайко, *До проблеми ренесансу в українській літературі*, [в:] http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/NaUKMA/Spec/2000_18-1/01_nalyvayko_ds.pdf (25.02.2011).

⁴⁵ І. Франко, *Твори в 50-ти томах*, т. 30, Київ: Наукова думка 1981, с. 71.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ *Енциклопедія українознавства...*, с. 2213.

⁴⁸ Н. Чамата, *Жанр послання в українській поезії першої половини XIX ст.*, [в:] *Другий міжнародний конгрес українців*. Доповіді і повідомлення. Львів, 22-28 серпня 1993 р., Літературознавство, Львів 1993. с. 137.

дружнього послання, зокрема, розкнутості та свободи викладу, введення образу адресата-співрозмовника, конкретної людини з індивідуальною характеристикою.

З-поміж найвідоміших варто назвати також поетичні послання Т.Г. Шевченка. Зокрема, твори *На вічну пам'ять Котляревському*, *До Основ'яненка*, які традиційно вважають зразками громадянської лірики на протигагу посланню *Н. Маркевичу*, в якому переважають інтимні мотиви. Твір *І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє* – своєрідний заповіт українському народові, оскільки його адресатом є кожен потенційний читач-українець. Факультативні ознаки листа, на думку літературознавців, мають також поезії *М. Костомарову*, *А.О. Козачковському*.

Специфіка поетичних послань полягає насамперед у тому, що в заголовках таких текстів сама опорна лексема *послання* відсутня. Натомість експліковано потенційного адресата (адресатів). Чимало послань із конкретним або узагальнено представленим адресатом у формулюванні заголовка фіксуємо у творчості українських письменників XIX ст., наприклад, *Товаришам із тюрми*, *Мойому читачеві*, *Молодому другові* І.Я. Франка, *Товарищі на спомин* Лесі Українки, *Лист засудженого на смерть вояка до своєї жінки* О.Ю. Кобилянської тощо.

У поетичній традиції XX століття спостережено синонімічну заміну термінів *послання* і *лист*, ймовірно, на основі подібності однієї з визначальних рис цієї комунікації – її відкритості. Наприклад, поетичні послання М.Т. Рильського (*Рибальське посланіє*, *Друге рибальське посланіє*, *зовсім не до рибалки адресоване*, *Народам світу*, *Бійцям Південного фронту*), М.О. Драй-Хмари (*Лист до Оксани*), В.М. Сосюри (*До брата*), М.П. Бажана, Є.Ф. Маланюка (*Лист, Убийникам*, *Друге посланіє*), І.Ф. Драча (*Лист до калини*, *залишеної на рідному лузі в Теліженцях*, *Лист конозистові дівчини*).

Отже, послання має давні традиції в українській літературі. Аналіз динаміки цього жанру стверджує первинність його функціонування в художній і релігійній сферах. Із часу виникнення і протягом всього існування він зазнавав певних структурно-семантичних трансформацій, але завжди зберігав свої диференційні ознаки.

Крім поетичних та прозових послань художнього стилю, українська перекладна література багата на зразки власне релігійних послань – апостольських та апокрифічних. Автори *Літературознавчої енциклопедії* зазначають, що цей жанр поширився і серед ранніх християн, як приклад наводять твори апостола Павла⁴⁹.

Виникнення жанру релігійного послання, очевидно, правомірно співвідносити з часом створення Нового Заповіту, а в українській мовній традиції – з перекладами українською мовою цієї частини Святого Письма. Тексти апостольських послань мають усталену структурно-семантичну організацію. Крім канонічного поділу на глави та вірші, вони відзначаються й традиційною структурно-комунікативною будовою.

⁴⁹ *Літературознавча енциклопедія...*, с. 251.

На протигагу канонізованим посланням, релігійна література того часу представлена також численними апокрифічними апостольськими посланнями. Апокрифами узвичаєно називають „релігійні тексти, що виникли в лоні біблійної традиції, але офіційно не були визнані священними і не ввійшли до канону Біблії”⁵⁰. Їх часто визнавали не лише помилковими, хибними, а й облудними та фальшивими. Таке невключення багатьох релігійних творів до канону біблійних текстів пояснювалося тим, що вони не відповідають критеріям святості та канонічності.

Жанром послання активно послуговувалися апостоли та отці церкви. Листи-послання на той час були засобом соціальної комунікації і мали різне функціональне навантаження: інформаційне (передавання інформації в просторі й часі) та дидактично-повчальне (настанова у вірі Христовій, засторога від спокус). Можемо стверджувати, що послання періоду раннього християнства і були первинними жанрами релігійної комунікації. Завдяки своїй безпосередності та ширості у спілкуванні з адресатом такі тексти стали чи не головним способом реакції учителів Христової церкви на тогочасні проблеми та назриваючі конфлікти серед християнських громад. Пізніше послання втратили свого реального адресата / адресатів і стали надбанням релігійної літератури.

Хоч апостольські та апокрифічні послання за часом свого виникнення сягають I ст., однак в українській традиції вони співвіднесені з періодом прийняття християнства, а тому їх вплив на формування власне мовних традицій варто починати саме з часу появи перекладної літератури на теренах Київської Русі. Власне їх появу можна вважати передумовою зародження послань як жанру релігійного стилю, зокрема сучасних релігійних послань, які суголосні їм не лише тематично, а й подібні до них структурно-семантичною організацією.

Сучасні релігійні послання за специфікою структурно-семантичного наповнення, лексичної організації, стилістичними ознаками найбільшою мірою тяжіють до релігійно-публіцистичного⁵¹ або проповідницького підстилю⁵² (зважаючи на різні класифікаційні системи).

Тематично сучасні релігійні послання неоднорідні. Здебільшого вони представлені двома основними типами текстів: 1) послання з нагоди релігійних подій; 2) послання з нагоди світських (державних) подій. Кожна група цих послань структурована на святкові й повсякденні. Найбільш численна група церковних *святкових* послань, написаних із нагоди найбільших річних свят церковного календаря – Пасхи (*Пасхальне послання Блаженнішого Мефодія, Митрополита Київського і всієї України Предстоятеля Української Автокефальної Православної Церкви архіпастирям, пастирям та всім вірним чадам Української Автокефальної*

⁵⁰ С.І. Головащенко, *Біблієзнавство*, Київ: Либідь 2001, с. 57.

⁵¹ Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько, *Стилістика української мови*, Київ: Вища школа 2003, с. 249.

⁵² І. Грималовський, *Мова української духовної поезії XVIII початку XIX століття*, автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, Чернівці 2006, с. 7.

Православної Церкви⁵³) та Різдва Господнього (**Різдвяне** послання преосвященнішого Михаїла, єпископа Луцького і Волинського, боголюбивим пастирям, чесному чернецтву та всім вірним Волинської єпархії Української Православної Церкви Київського Патріархату⁵⁴). Кілька послань присвячено іншим релігійним святкам (Архієрейське Послання ... з нагоди свята **Стрітіння Господнього 2007 р. Б.**⁵⁵). Вагома частка постових послань, які написані духовенством здебільшого до Великого посту, рідше – до Різдвяного посту (**Послання на Різдвяний піст**⁵⁶), хоча трапляються й тексти на визначений автором тиждень Великого посту (**Послання блаженнішого Любомира на Страсний тиждень**⁵⁷).

До святкових відносимо послання з нагоди річниць власне церковних подій (Послання ... з нагоди сторіччя перенесення зі святої гори Афон до Львова Тихвінської Сльозоточивої ікони Божої Матері (1905 рік)⁵⁸, Пастирське Послання з нагоди 10-тої річниці канонізації святого Яна (Йоана) з Дуклі, Покровителя міста Львова⁵⁹) та подій державно-церковного значення (Послання ... з нагоди 1020-річниці Хрещення Русі⁶⁰, Послання ... з нагоди 10-ї річниці Об'єднаної собору 1992 року⁶¹).

⁵³ Пасхальне послання Блаженнішого Мефодія, Митрополита Київського і всієї України Предстоятеля Української Автокефальної Православної Церкви архіпастирям, пастирям та всім вірним чадам Української Автокефальної Православної Церкви, [в:] http://www.uaoc.info/ua/news/news_/?pid=113, (дата доступу: 14.02.2010).

⁵⁴ Різдвяне послання Преосвященнішого Михаїла, єпископа Луцького і Волинського, боголюбивим пастирям, чесному чернецтву та всім вірним Волинської єпархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, „Волинські єпархіальні відомості” 2006, № 12, с. 1.

⁵⁵ Архієрейське Послання Владики Іринія, ЧСВВ, Правлячого Єпископа Бучацької Єпархії УГКЦ з нагоди свята Стрітіння Господнього 2007 р. Б. Всечесному духовенству, преподобним монахам і монахиням і всім вірним!, [в:] http://www.canonic.org.ua/index.php?option=com_content-task=viewid=46Itemid=22 (16.02.2010).

⁵⁶ І. Ісиченко, архієпископ, *Послання на Різдвяний піст 2000*, [в:] Його ж, *Дім мій – буде домом молитви*, Харків – Львів 2005, с. 37-39.

⁵⁷ Послання Блаженнішого Любомира на Страсний тиждень, [в:] <http://www.ugcc.org.ua/ukr/documents/appeal/lent/> (16.02.2010).

⁵⁸ Послання архієпископа Львівського і Галицького Августина всечесному духовенству, боголюбивому чернецтву і всім вірним чадам Львівської єпархії Української Православної Церкви, з нагоди сторіччя перенесення зі святої гори Афон до Львова Тихвінської Сльозоточивої ікони Божої Матері (1905 рік), [в:] <http://orthodox.lviv.ua/news/tihv100.htm> (25.12.2009).

⁵⁹ Пастирське Послання з нагоди 10-тої річниці канонізації святого Яна (Йоана) з Дуклі, Покровителя міста Львова, [в:] http://www.catholicmedia.org.ua/index.php?option=com_wrapperItemid=151, (14.02.2010).

⁶⁰ Послання Високопреосвященнішого Ніфонта, митрополита Луцького і Волинського Боголюбивим пастирям, чесному чернецтву та всім вірним чадам Волинської єпархії Української Православної Церкви з нагоди 1020-річниці Хрещення Русі, [в:] <http://www.orthodox.lutsk.ua/official/r1020.html>, (14.02.2010).

⁶¹ Послання Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета преосвященним архіпастирям, боголюбивим пастирям, чесному чернецтву та всім вірним Православної Церкви

Повсякденні послання стосуються поточних справ єпархій – „Дорога, і правда, і життя” (з нагоди приєднання Свято-Пантелеймонівської парафії м. Миколаєва до Харківсько-Полтавської єпархії)⁶², Пастирське послання ... про Рік християнського покликання з особливим наголосом на покликанні до богопосвяченого життя⁶³, Пастирський лист „Про запровадження загальноєпархіяльної духовно-екологічної акції: „Приберемо могили предків – очистимо наші душі” від 11.05.2007 р. Б.⁶⁴.

Релігійні послання, присвячені державним подіям, нечисленні, однак все ж таки засвідчують, що церква, хоча й відділена від держави (згідно з українським законодавством), не стоїть осторонь світського життя. Такі послання написано як з нагоди державних свят, так і різних подій країні, наприклад, стихійних лих, чергових виборів: *Послання архієпископа Львівського і Галицького Августина духовенству, чернецтву і всім вірним чадам Львівської єпархії Української Православної Церкви⁶⁵; „Нехай дивляться очі твої уперед” (Пастирське послання ... з нагоди президентських виборів 2004 року)⁶⁶.*

Святкові сучасні релігійні послання стосуються також річниць важливих національних дат, зокрема, голодомору, ювілею Симона Петлюри, УПА: Послання Святійшого ... з нагоди 70-ї річниці штучного голодомору в Україні 1932-1933 рр.⁶⁷; Місто „Добротолюбія”, „Енеїди” та Симона Петлюри. Пастирське

України з нагоди 10-ї річниці Об'єднавчого собору 1992 року, [в:] <http://www.uaorthodox.org/article.php?pid=144>, (14.02.2010).

⁶² „Дорога, і правда, і життя” (з нагоди приєднання Свято-Пантелеймонівської парафії м. Миколаєва до Харківсько-Полтавської єпархії), [в:] І. Ісиченко, архієпископ, Дім мій – буде домом молитви..., с. 82-87.

⁶³ Пастирське послання Блаженнішого Любомира до вірних Української Греко-Католицької Церкви про Рік християнського покликання з особливим наголосом на покликанні до богопосвяченого життя, [в:] <http://www.ugcc.org.ua/1082.0.html>, (18.02.2010).

⁶⁴ Пастирський лист „Про запровадження загальноєпархіяльної духовно-екологічної акції: „Приберемо могили предків – очистимо наші душі”, [в:] <http://diocese.ko.if.ua/official/15.html>, (16.02.2010).

⁶⁵ Послання архієпископа Львівського і Галицького Августина духовенству, чернецтву і всім вірним чадам Львівської єпархії Української Православної Церкви, [в:] <https://ecobourougcc.org.ua/index.php/ekologichnidokumentitserkvi/pravoslavnatserkva/67poslannjaarhiepiskopalvivskogoi-galitskogoavgustinaduhovenstvuchernetstvuiivsimvirnimchadamlvivskoyieparhiyiukrayinskoyi-pravoslavnoyitserkvi>.

⁶⁶ „Нехай дивляться очі твої уперед” (Пастирське послання архієпископа Харківського і Полтавського Ігоря до боголюбивих пастирів і побожних мирян Харківського-Полтавської єпархії Української Автокефальної Православної Церкви з нагоди президентських виборів 2004 року), [в:] <http://www.uarc.org.ua/innews/vubir2004.htm>, (16.02.2010).

⁶⁷ Послання Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета преосвященним архіпастирям, боголюбивим пастирям, чесному чернецтву та всім вірним Української Православної Церкви Київського Патріархату з нагоди 70-ї річниці штучного голодомору в Україні 1932-1933 рр., [в:] <http://www.uaorthodox.org/article.php?pid=165> (14.02.2010).

послання ... з нагоди 125-річчя народження Симона Петлюри⁶⁸; „Через Тебе звершуються перемоги” (до 60-річчя УПА)⁶⁹; ювілеїв державного значення – річниць заснування міст, визволення України від німецько-фашистських загарбників тощо: *Архіпастирське послання до 350-річного ювілею міста Харкова ...*⁷⁰; *Послання ... з нагоди 65-річного Ювілею визволення України від німецько-фашистських загарбників*⁷¹; святкових днів світського календаря – Дня молоді, Дня хворого, початку нового навчального року: *Послання Владики Ігоря на День Молоді (20.04.2008 р. Б.)*⁷²; *Пастирський лист ... з нагоди Дня хворого 2007 року Божого*⁷³; *Пастирське Послання Єпископа Києво-Житомирського на початок шкільного і академічного року 2008/2009*⁷⁴.

Аналіз сучасних релігійних послань дає підстави стверджувати, що найактивніше на державні події національного значення відгукується духовенство Української Автокефальної Православної Церкви, зокрема архієпископ Харківський і Полтавський Ігор, та УПЦ Київського патріархату, наприклад, Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет; на ювілеї державного значення – духовенство УПЦ Московського патріархату: Митрополит Харківський і Богодухівський Никодим, Митрополит Київський і всієї України Володимир, Митрополит Хмельницький і Старокостянтинівський Антоній. Духovenство Української греко-католицької церкви цікавлять насамперед події морально-етичного змісту, зокрема, турбота і ставлення до хворих, майбутнє покликання української молоді.

Отож, сучасні релігійні послання об'єднують тематично різномірні тексти, які органічно співвіднесені зі святами та подіями релігійного й світського життя

⁶⁸ Місто „Добролюбія”, „Енеїди” та Симона Петлюри. Пастирське послання архієпископа Харківського і Полтавського Ігоря до боголюбивих пастирів і побожних мирян Харківсько-Полтавської єпархії Української Автокефальної Православної Церкви з нагоди 125-річчя народження Симона Петлюри, [в:] http://www.uapc.org.ua/innews/125_Petlura.htm (16.02.2010).

⁶⁹ „Через Тебе звершуються перемоги” (до 60-річчя УПА), [в:] Його ж, *Дім мій – буде домом молитви*, Харків-Львів 2005, с. 79-80.

⁷⁰ *Архіпастирське послання до 350-річного ювілею міста Харкова Митрополита Харківського і Богодухівського Никодима, Священноархімандрита Свято-Покровського чоловічого монастиря м. Харкова*, [в:] http://www.pravoslavuye.org.ua/index.php?r_type=action=fullinfoid=3350, (22.07.2009).

⁷¹ *Послання Митрополита Хмельницького і Старокостянтинівського Антонія з нагоди 65-річного Ювілею визволення України від німецько-фашистських загарбників*, [в:] <http://fialco.org/j2/content/view/563/7/> (14.02.2010).

⁷² *Послання Владики Ігоря на День Молоді (20.04.2008 р. Б.)*, [в:] http://www.ugcc.lviv.ua/index.php?option=com_contenttask=viewid=990Itemid=44 (16.02.2010).

⁷³ *Пастирський лист до вірних Правлячого Єпископа Бучацької Єпархії УГКЦ Преосвященного Владики Іринія з нагоди Дня хворого 2007 року Божого*, [в:] http://www.canonic.org.ua/index.php?option=com_contenttask=viewid=69Itemid=22, (16.02.2010).

⁷⁴ *Пастирське Послання Єпископа Києво-Житомирського на початок шкільного і академічного року 2008/2009*, [в:] http://www.catholicmedia.org/ua/index.php?option=com_contenttask=viewid=313Itemid=1 (14.02.2010).

й зумовлені важливими морально-етичними проблемами українського православія.

Дослідження історії зародження, формування та динаміки жанру послання в українській традиції засвідчує його давність та неперервність функціонування в різні епохи. Виникнувши в часи Київської Русі, цей жанр зазнав функційно-стильових трансформацій у подальші історичні періоди. Первинними сферами використання цього жанру правомірно вважати художню й релігійну, розширену згодом офіційно-діловою та розмовно-побутовою. Типологічність жанрових ознак найвиразніше представлена на рівні текстової та структурно-стилістичної організації.

References

- Arkipastyr's'ke poslannya do 350-richnoho yuvileyu mista Kharkova Mytropolitya Kharkivs'koho i Bohodukhivs'koho Nykodyma, Svyashchennoarkhimandryta Svyato-Pokrovs'koho cholovichoho monastyrya m. Kharkova*, [v:] http://www.pravoslavie.org.ua/index.php?r_type=&action=fullinfo&id=3350
- Arkhiyereys'ke Poslannya Vladyky Iryneya, ChSVV, Pravlyachoho Yepyskopa Buchats'koyi Yeparkhiyi UHKTs z nahody svyata Stritennya Hospodn'oho 2007 r. B. Vsechesnomu dukhovenstvu, prepodobnym monakham i monakhynyam i vsim virnym!* [v:] http://www.canonic.org.ua/index.php?option=com_content
- Bakhtin M., *Problema rechevykh zhanrov*, [v:] Ego zhe, *Sobraniye sochineniy v 7 t.*, t. 5, Moskva: Russkiye slovari 1996.
- Batanov O.V., *Poslannya Prezydenta*, [v:] *Yurydychna entsyklopediya*, t. 4, Kyiv: Ukrayins'ka entsyklopediya 2002.
- Bilous P., *Istoriya ukrajins'koyi literatury XI-XVIII st.*, Kyiv: VTs „Akademiya” 2009.
- Chamata N., *Zhanr poslannya v ukrajins'kij poeziji pershoyi polovyny XX st.*, [v:] *Druhyy mizhnarodnyy konhres ukrajynistiv. Dopovidi i povidomlenya*, L'viv, 22-28 serpnia 1993 r., *Literaturoznavstvo*, L'viv 1993.
- Dzyubyshyna-Mel'nyk N., *Shche odyin styl' ukrajins'koyi literaturnoyi movy*, „Kul'tura slova” 1994, vyp. 45.
- Dzyubyshyna-Mel'nyk N., *Styl'ovo-stylistychni oriyentatsiyi suchasnoho konfesiynoho stylu*, „Yedynomy vustamy: Visnyk Instytutu bohoslavs'koyi terminolohiyi” 1998, № 2.
- Entsiklopedicheskiy slovar' Ф.А. Брокгауза и Ф.А. Ефрона* [v:] <http://www.vehi.net/brokgauz/index.html>.
- Entsyklopediya ukrajinoznavstva*, hol. red. V. Kubiyovych, t. 6, L'viv, 1996.
- Halych O., Nazarets' V., Vasyl'yev Ye., *Teoriya literatury*, Kyiv: Lybid' 2008.
- Franko I., *Tvory v 50-ty tomakh*, t. 30, Kyiv: Naukova dumka 1981, s. 71.
- Grzmił-Tylutki H., *Terminologia a dyskurs. Na przykladzie orędzia, gatunku dyskursu religijnego*, „Roczniki Humanistyczne” 2011, t. LIX, z. 8.
- Hal'chyns'kyu A., *Poslannya Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoyi Rady – problemy ta aktsenty*, [v:] <http://www.day.kiev.ua/290619?idsource=28524>
- Holovashchenko S.I., *Bibliyoznavstvo*, Kyiv: Lybid' 2001.
- Hrymalovs'kyu I., *Mova ukrajins'koyi dukhovnoyi poeziji XVIII pochatku XX stolittya: avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovoho stupenya kandydata filolohichnykh nauk*, Chernivtsi 2006.

- Isychenko Ihor, arkhiepyskop, „Cherez Tebe zvershuyut'sya peremohy” (do 60-richchya UPA), [v:] Yoho zh, *Dim miy – bude domom molytvy*, Kharkiv – L'viv 2005.
- Isychenko Ihor, arkhiepyskop, „Doroha, i pravda, i zhyttya” (z nahody pryednannya Syvato-Panteleymoniv'skoyi parafiyi m. Mykolayeva do Kharkiv's'ko-Poltav's'koyi yeparkhiyi), [v:] Yoho zh, *Dim miy – bude domom molytvy*, Kharkiv – L'viv 2005.
- Isychenko Ihor, arkhiepyskop, *Poslannya na Rizdvyanyy pist 2000*, [v:] Yoho zh, *Dim miy – bude domom molytvy*, Kharkiv – L'viv 2005.
- Khto pry dumav pravyla dlya studentiv? Poslannya pesymistam*, [v:] <http://gazeta.univ.kiev.ua/?act=view>
- Kozhina M., *Stil' i zhanr: ikh variativnost', istoricheskaya izmenchivost' i sootnosheniye*, „Stylistyka” 1996, vip. VIII.
- Kratkaya literaturnaya entsiklopediya*, glavn. red. A.A. Surkov, t. 5, Moskva: Sovetskaya entsiklopediya 1968.
- Krysa B.S., *Litopysannya. Oryhinal'na i perekladna literatura XV st. Latynomovni avtory*, [v:] <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult228.htm>
- Kuz'menko V., *Slovnnyk literaturoznavchyykh terminiv*, Kyiv: Ukrayins'kyy pys'mennyk 1997.
- Literaturoznavcha entsyklopediya*, avt.-uklad. Yu. Kovaliv, t. 2, Kyiv: VTs „Akademiya” 2007.
- Literaturoznavchyy slovnyk-dovidnyk*, za red. R.T. Hrom'yaka, Yu.I. Kovaliva, V.I. Teremka, Kyiv: VTs „Akademiya” 2007.
- Makhnyuk P., *Poslannya inozemnoho hostya*, [v:] http://kyiv-vestnik.com.ua/public_s659.html.
- Mats'ko O., *Movni formuly u dyplomatychnykh tekstakh suchasnoyi ukrayins'koyi movy (funktsional'no-stylistychnyy analiz)*, avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata filolohichnykh nauk, Kyiv 2001.
- Mats'ko L.I., Sydorenko O.M., Mats'ko O.M., *Stylistyka ukrayins'koyi movy*, Kyiv: Vyshcha shkola 2003.
- Misto „Dobrotolyubiya”, „Eneyidy” ta Symona Petlyury. *Pastyr's'ke poslannya arkhiepyskopa Kharkiv's'koho i Poltav's'koho Ihorya do boholyubyvykh pastyriv i pobozhnykh myryan Kharkiv's'koho-Poltav's'koyi yeparkhiyi Ukrayins'koyi Avtokefal'noyi Pravoslavnoyi Tserkvy z nahody 125-richchya narodzhennya Symona Petlyury*, [v:] http://www.uapc.org.ua/innews/125_Petlura.htm
- Myronchuk O., *Vyokremlennya pidstyliv ta zhanriv u konfesiynomu styli ukrayins'koyi movy*, „Kul'tura slova” 2010, № 72.
- Nalyvayko D., *Do problemy renesansu v ukrayins'kiy literaturi*, [v:] http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NaUKMA/Spec/2000_18-1/01_nalyvayko_ds.pdf . „Nekhay dyvlyat'sya ochi tvoiy upered” (*Pastyr's'ke poslannya arkhiepyskopa Kharkiv's'koho i Poltav's'koho Ihorya do boholyubyvykh pastyriv i pobozhnykh myryan Kharkiv's'koho-Poltav's'koyi yeparkhiyi Ukrayins'koyi Avtokefal'noyi Pravoslavnoyi Tserkvy z nahody prezidents'kykh vyboriv 2004 roku*), [v:] <http://www.uapc.org.ua/innews/vubir2004.htm>.
- Nimchuk V., *Ukrayins'ka mova – svyashchenna mova*, „Lyudyna i svit” 1992, № 11/12; 1993, № 1, 4/5, 6/7, 8/9.
- Paskhal'ne poslannya Blazhennishoho Mefodiya, Mytropolyta Kyiv's'koho i vsiyeyi Ukrayiny Predstoyatelya Ukrayins'koyi Avtokefal'noyi Pravoslavnoyi Tserkvy arhipastyr'yam, pastyr'yam ta vsim virnym chadam Ukrayins'koyi Avtokefal'noyi Pravoslavnoyi Tserkvy*, [v:] http://www.uaoc.info/ua/news/news_/?pid=113.

- Pastyr's'ke Poslannya Yepyskopa Kyievo-Zhytomyrs'koho na pochatok shkil'noho i akademichnoho roku 2008/2009*, [v:] http://www.catholicmedia.org/ua/index.php?option=com_content&task=view&id=313&Itemid=1
- Peleshenko Yu., „*Epistoliya nebesna*” v *ukrayins'kiy slovesnosti*, [v:] *Yevropeys'ke Vidrodzhennya ta ukrayins'ka literatura XIV-XVIII st.*, Kyiv 1993.
- Petrenko O., *Poslannya z daleku*, [v:] <http://blog.nso.org.ua/blog/209/>
- Pastyr's'ke Poslannya z nahody 10-toyi richnytsi kanonizatsiyi svyatoho Yana (Yoana) z Dukli, Pokrovytelya mista L'vova*, [v:] http://www.catholicmedia.org/ua/index.php?option=com_wrapper
- Pastyr's'ke poslannya Blazhennishoho Lyubomyra do virnykh Ukrayins'koyi Hreko-Katolyts'koyi Tserkvy pro Rik khrystyans'koho poklykannya z osoblyvym naholosom na poklykanni do bohopsvyachenoho zhyttya*, [v:] <http://www.ugcc.org.ua/1082.0.html>.
- Pastyr's'kyy lyst „Pro zaprovadzhennya zahal'no yeparkhiyal'noyi dukhovno-ekolohichnoyi aktsiyi: „Pryberemo mohyly predkiv – ochystymo nashi dushi”*, [v:] <http://diocese.ko.if.ua/official/15.html>
- Pastyr's'kyy lyst do virnykh Pravlyachoho Yepyskopa Buchats'koyi Yeparkhiyi UHKTs Preosvyashchenoho Vladyky Iryneya z nahody Dnya khvoroho 2007 roku Bozhoho*, [v:] http://www.canonic.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=69&Itemid=22.
- Poslannya arkhiepyskopa L'vivs'koho i Halyts'koho Avhustyna dukhovenstvu, chernetstvu i vsimvirnym chadam L'vivs'koyi yeparkhiyi Ukrayins'koyi Pravoslavnoyi Tserkvy*, [v:] <https://ecobourougcc.org.ua/index.php/ekologichnidokumentitserkvi/pravoslavnatserkva/67-poslannjaarhiepisopalvivvskogogalitskogoavgustinaduhovenstvuchernetstviivsimvirnimchadamlvivskoyieparhiyiukrayinskoyipravoslavnoyitserkvi>.
- Poslannya arkhiepyskopa L'vivs'koho i Halyts'koho Avhustyna vshesnomu dukhovenstvu, boholyubivomu chernetstvu i vsim virnym chadam L'vivs'koyi yeparkhiyi Ukrayins'koyi Pravoslavnoyi Tserkvy, z nahody storichchya perenesennya zi svyatoyi hory Afon do L'vova Tykhvins'koyi Sl'ozotochyvoyi ikony Bozhoyi Materi (1905 rik)*, [v:] <http://orthodox.lviv.ua/news/tihv100.htm>
- Poslannya Blazhennishoho Lyubomyra na Strasnyy tyzhden'*, [v:] <http://www.ugcc.org.ua/ukr/documents/appeal/lent/>.
- Poslannya Mytropolyyta Khmel'nyts'koho i Starokostyantynivs'koho Antoniia z nahody 65-richnoho Yuvileyu vyzvolennya Ukrayiny vid nimets'ko-fashysts'kykh zaharbnykiv*, [v:] <http://fialco.org/j2/content/view/563/7/>
- Poslannya Patriarkha Kyivivs'koho i vsiyeyi Rusy-Ukrayiny Filareta preosvyashchennym arkhypastyryam, boholyubivym pastyryam, chesnomu chernetstvu ta vsim virnym Pravoslavnoyi Tserkvy Ukrayiny z nahody 10-yi richnytsi Ob'yednavchoho soboru 1992 roku*, [v:] <http://www.uaorthodox.org/article.php?pid=144>.
- Poslannya Politychnoyi Armiyi Ukrayiny kurtsyam i p'yanytsyam!* [v:] <http://www.brama.com/survey/messages/15338.html>.
- Poslannya pomaranchevym lokham?* [v:] http://www.ua-today.com/modules/myarticles/article_storyid_4918.html.
- Poslannya Svyatishoho Patriarkha Kyivivs'koho i vsiyeyi Rusy-Ukrayiny Filareta preosvyashchennym arkhypastyryam, boholyubivym pastyryam, chesnomu chernetstvu ta vsim virnym Ukrayins'koyi Pravoslavnoyi Tserkvy Kyivivs'koho Patriarkhatu z nahody 70-yi richnytsi shtuchnoho holodomoru v Ukrayini 1932-1933 rr.*, [v:] <http://www.uaorthodox.org/article.php?pid=165>.

- Poslannya suchasnykam i hryadushchym pokolinnym*, [v:] <http://www.blag.org.ua/2dokument/prohanov.html>.
- Poslannya Vladyky Ihorya na Den' Molodi (20.04.2008 r. B.)*, [v:] http://www.ugcc.lviv.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=990&Itemid=44).
- Poslannya Vysokopreosvyashchennishoho Nifonta, mytropolyta Luts'koho i Volyns'koho Boholyubyyvm pastyryam, chesnomu chernetstvu ta vsim virnym chadam Volyns'koyi yeparkhiyi Ukrayins'koyi Pravoslavnoyi Tserkvy z nahody 1020-richnytsi Khreshchennya Rusi*, [v:] <http://www.orthodox.lutsk.ua/official/p1020.html>).
- Rizdvyane poslannya Preosvyashchennyshoho Mykhayila, yepyskopa Luts'koho i Volyns'koho, boholyubyyvm pastyryam, chesnomu chernetstvu ta vsim virnym Volyns'koyi yeparkhiyi Ukrayins'koyi Pravoslavnoyi Tserkvy Kyiv's'koho Patriarkhatu*, „Volyns'ki yeparkhial'ni vidomosti” 2006, № 12.
- Shevchenko V., *Slovyk-dovidnyk z relihiyevnavstva*, Kyiv: Naukova dumka 2004.
- Skab M., *Osnovni napryamy doslidzhennya vzayemodiyi ukrayins'koyi movy i sfery sakral'noho: zdobutky ta perspektyvy*, „Naukovyy visnyk Chernivets'koho natsional'noho universytetu. Slovyans'ka filolohiya ” 2010, vyp. 506-508.
- Skowronek K., *Między sacrum a profanum: studium językoznawcze listów pasterskich konferencji episkopatu polski (1945-2005)*, Kraków: Wyd. Lewis 2006.
- Slovyk stylistychnykh terminiv*, [v:] Mats'ko L.I., Sydorenko O.M., Mats'ko O.M., *Stylistyka ukrayins'koyi movy*, Kyiv: Vyshcha shkola 2005.
- Slovyk ukrayins'koyi movy*, red. I.K. Bilodid, t. 7, Kyiv: Naukova dumka 1976.
- Stilisticheskij entsiklopedicheskij slovar' russkogo yazyka*, pod red. M.N. Kozhinoy, Moskva: Flinta: Nauka 2006.
- Uniwersalny słownik języka polskiego*, pod red. Stanisława Dubisza, t. 2, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2003.
- Yarmul'skaya I., *Dukhovnoye poslaniye v dokumentovedcheskom i stilisticheskomo osveshchenii*, avtoreferat dissertatsii na soiskaniye stepeni kandidata filologicheskikh nauk, Volgograd 2006.

ПРО АВТОРИВ

Світлана Богдан (Svitlana Bohdan) – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри історії та культури української мови, Волинський національний університет імені Лесі Українки, (Lutsk, Lesia Ukrainka Volyn National University). **Публікації: статті:** *Структурно-семантична організація послань Андрія Шептицького та особливості функціонування мовноетикетних виразів у них*, [в:] *Християнство й українська мова: матеріали наукової конференції*, Київ, 5-6 жовтня 2000 року, Львів: Видавництво Львівської Богословської Академії 2000, с. 478-485; *Святе Письмо і релігійна лексика в епістолярних текстах Лесі Українки: Бог і Божий*, „Науковий вісник Чернівецького університету ім. Ю. Федьковича” 2010, вип. 506-508: *Слов’янська філологія*, с. 214-223; *Вербалізація концепту свято в епістолярній поведінці Лесі Українки*, „Studia Ukrainica Posnaniensia” 2013, vol. I, s. 23-37; *Przeciwstawność wojny i pokoju w listach Lesi Ukrainki*, [в:] *Rzeczywistość i zmyślenie. Światy przedstawione w literaturze i kulturze XIX-XXI wieku*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2017, s. 185-199; S. Bohdan, T. Tarasiuk. *Associated Field Semantics in Modeling Lesya Ukrainka’s Image*, „East European Journal of Psycholinguistics” 2020, vol. 7, No 1, p. 28-47.

ORCID: 0000-0002-4831-2770

Email: bohdan.svitlana@vnu.edu.ua

Тетяна Тарасюк (Tetiana Tarasiuk) – кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та культури української мови, Волинський національний університет імені Лесі Українки (Lutsk, Lesia Ukrainka Volyn National University). **Публікації: статті:** *Послання як засіб релігійної комунікації*, „Лінгвостилістичні студії” 2015, вип. 3, с. 194-2013; *Структурно-стильові та графічні особливості релігійних абеток і букварів*, „Лінгвостилістичні студії” 2016, вип. 4, с. 221-234; *Найменування адресата в сучасних релігійних посланнях*, „Українське мовознавство” 2018, вип. 1 (48), с. 134-152; T. Tarasiuk, D. Kosik. *Національно-мовна поведінка П. Куліша як перекладача драми В. Шекспіра „Ромео і Джульєтта”*, „Лінгвостилістичні студії” 2018, вип. 9, с. 141-62; S. Bohdan, T. Tarasiuk, *Associated Field Semantics in Modeling Lesya Ukrainka’s Image*, „East European Journal of Psycholinguistics” 2020, vol. 7, No 1, p. 28-47.

ORCID: 0000-0002-2428-447X

Email: tarasiuk.tania@vnu.edu.ua